

Η Καλλιέργεια της Δημιουργικότητας μέσα από Προγράμματα και Δραστηριότητες Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Αλίκη Καζταρίδου

Σχολική Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης Καστοριάς

Λεωφόρος Κύκνων 22, 52100 Καστοριά

alechatzi@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να διαφανεί η δημιουργική διάσταση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε) και η ουσιαστική συνεισφορά της στη δημιουργική διδασκαλία και μάθηση στο Δημοτικό Σχολείο. Στο πλαίσιο αυτό οριοθετείται η έννοια της δημιουργικότητας, επισημαίνονται τα βασικά χαρακτηριστικά της, σημειώνονται οι λόγοι για τους οποίους το σχολικό περιβάλλον περιορίζει τη δημιουργική έκφραση των παιδιών και ακόμη αναφέρονται διδακτικές προτάσεις για την αξιοποίησής τους σε προγράμματα Π.Ε. Ταυτόχρονα παρουσιάζεται ένα μικρό δείγμα δημιουργικών δραστηριοτήτων Π.Ε που περιλαμβάνονται στα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου, και τονίζονται κάποιες βασικές αρχές που πρέπει να εφαρμόζει ο εκπαιδευτικός σε προγράμματα Π.Ε και ευρύτερα στην καθημερινή του πρακτική ώστε το σχολείο να καλλιεργεί με τον καλύτερο τρόπο τη φαντασία, την ευαισθησία και τη δημιουργικότητα των παιδιών διαμορφώνοντας έτσι πολίτες με ανοιχτούς ορίζοντες, πολίτες με περιβαλλοντική συνείδηση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Δημιουργικότητα, φαντασία, πολλαπλές λύσεις, νοητική ευχέρεια, νοητική ευλυγισία, πρωτοτυπία σκέψης, ευαισθησία στα προβλήματα του περιβάλλοντος, ικανότητα σύνθεσης- μετασχηματισμών-επεξεργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αφύπνιση της δημιουργικής σκέψης έχει ανάγκη από διδακτικές προσεγγίσεις που προβληματίζουν, κινητοποιούν το ενδιαφέρον, προκαλούν και οδηγούν το μαθητή σε διερεύνηση, και ανακάλυψη λύσεων πρωτόγνωρων για τον ίδιο. Η αναζήτηση δημιουργικών μεθόδων διδασκαλίας σε κλίμα δημιουργικό όπου θα κυριαρχούν η αλληλεπίδραση, η συνεργασία, η πρωτοβουλία, η μέθεξη και όχι η παθητικότητα και ο απομονωτισμός θα καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητα.

Η δημιουργική συμπεριφορά ενώ εγκωμιάζεται και προβάλλεται στα επίσημα κείμενα της εκπαιδευτικής δεοντολογίας (Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών, Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών), στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία συχνά είναι ανεπιθύμητη και αποτρέπεται γιατί συνδέεται με συμπεριφορές που αποκλίνουν από το συνηθισμένο και συμβατικό. Τα δημιουργικά παιδιά έχοντας ισχυρό εγώ, μεγάλη αυτοπεποίθηση, πολύ χιούμορ και φαντασία, διάθεση αμφισβήτησης των ιδεών των άλλων, μεγάλη περιέργεια και επιμονή, πολλά και με βάθος ενδιαφέροντα, χαρακτηριστικά που υπερβαίνουν την τυποποιημένη

συμπεριφορά ενός μαθητή, θα λέγαμε ότι δεν συγκαταλέγονται στους αγαπημένους «καλούς» μαθητές των εκπαιδευτικών γιατί δυσκολεύουν το ρόλο και το έργο τους. Δικαιολογημένα η δημιουργικότητα, η πολύτροπη αυτή ανθρώπινη ικανότητα, χαρακτηρίζεται στο δικό μας το σχολείο από τους Παρασκευόπουλο & Παρασκευοπούλου (2009) ως το "αποπαιδί της εκπαίδευσης!"

Στις συνήθειες επομένως εκπαιδευτικές πρακτικές, που ακολουθούνται στο ελληνικό σχολείο με τις πολλές διδακτικές ενότητες και μαθησιακές δραστηριότητες που πρέπει να εκπονηθούν σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα και μάλιστα με τον ίδιο απaráλλαχτο τρόπο, δεν υποστηρίζεται το δημιουργικό σχολικό περιβάλλον. Αντίθετα οδηγούμαστε σε έναν εκπαιδευτικό καταναλωτισμό που παραλύει τη δημιουργική σκέψη, η οποία προτιμά την ποικιλομορφία και την πρωτοτυπία, την ευχάριστη έκπληξη και το απροσδόκητο.

Είναι επομένως σημαντικό οι εκπαιδευτικοί ιδιαίτερα στα προγράμματα Π.Ε, τα οποία λόγω φιλοσοφίας και μεθοδολογίας καθιστούν εφικτή την ανάπτυξη της δημιουργικότητας, να αποφεύγονται μαθησιακές διαδικασίες που γίνονται με τυποποιημένο και μηχανιστικό τρόπο αλλά που ωθούν τα παιδιά να παράγουν νέες ιδέες και ασυνήθειες λύσεις. Ακόμη χρειάζεται οι εκπαιδευτικοί να σέβονται τα ιδιαίτερα γνωστικά και ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του δημιουργικού παιδιού θεωρώντας το ως άτομο με ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες, που αποδίδουν αξία στις δημιουργικές του δραστηριότητες και του μαθαίνουν να εκτιμά και το ίδιο τη δημιουργικότητα. Μέσα από παιχνιώδεις δραστηριότητες που είναι ευχάριστες στα παιδιά ζωντανεύει η σχέση τους με το περιβάλλον, απελευθερώνεται η ψυχή και η φαντασία τους και μετατρέπεται σε δημιουργική έμπνευση.

ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Θεωρητικοί και ερευνητές, αν και αδυνατούν να οριοθετήσουν την έννοια της δημιουργικότητας με ενιαίο τρόπο, συμφωνούν ότι πρόκειται για φυσική προδιάθεση που ενυπάρχει σε όλα τα άτομα και σε όλες τις ηλικίες και εξαρτάται στενά από το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται, εξελίσσεται και καλλιεργείται.

Η δημιουργικότητα του ατόμου ενισχύεται όταν το περιβάλλον του είναι υποστηρικτικό, ενθαρρυντικό και παρέχει στις επιλογές του συναισθηματική ασφάλεια και εμπιστοσύνη. Από την άλλη ένα περιβάλλον υπερβολικά υποβοηθητικό, όπου όλα παρέχονται έτοιμα χωρίς νοητικό κόστος αδρανοποιούν το δημιουργικό δυναμικό, που όπως αναφέρθηκε υπάρχει σε όλους τους ανθρώπους.

Όλοι μπορούν να είναι δημιουργικοί, φτάνει να μη ζουν σε μια καταπιεστική κοινωνία, σε μια καταπιεστική οικογένεια, σ' ένα καταπιεστικό σχολείο αφού ο φόβος παρέκκλισης και η κοινωνική συμμόρφωση είναι ανασχετικοί παράγοντες.

Για τον καταπληκτικό δάσκαλο και συγγραφέα Ροντάρι (1985) η δημιουργικότητα έχει την ικανότητα να σπάει συνεχώς τα σχήματα της εμπειρίας και δημιουργικό είναι το μυαλό που πάντα δουλεύει, που πάντα ρωτάει, που ανακαλύπτει προβλήματα εκεί όπου οι άλλοι βρίσκουν ικανοποιητικές απαντήσεις, που νιώθει άνετα στις ρευστές καταστάσεις, όπου οι άλλοι οσφραίνονται μόνο κινδύνους, που διαθέτει κρίση αυτόνομη και ανεξάρτητη (ακόμα κι απ' τον πατέρα, το δάσκαλο, την κοινωνία), που αρνείται το τυποποιημένο, που καταπιάνεται απ' την αρχή με τα πράγματα και τις έννοιες, χωρίς να εμποδίζεται από κομφορμισμούς.

Ακόμη ο Τριλιανός (2002) προσδιορίζει την έννοια της δημιουργικότητας με τους παρακάτω τρόπους:

- Ως ένα είδος σκέψης που παράγει αποτελέσματα πρωτότυπα, μοναδικά, χρήσιμα για το άτομο και την κοινωνία.
- Ως ένα τρόπο επίλυσης προβλήματος για το οποίο υπάρχουν πολλές λύσεις από τις οποίες το άτομο επιλέγει την καινοτόμο, τη μοναδική εκείνη που ανοίγει νέες προοπτικές.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟ

Το σχολείο ως οργανωμένος επίσημος σχολικός θεσμός έχει τη δυνατότητα με δημιουργικές μορφές διδασκαλίας να καλλιεργήσει συστηματικά τις επινοητικές ικανότητες του παιδιού ώστε να διαμορφωθούν πολίτες ικανοί να παράγουν ιδέες πρωτότυπες και χρήσιμες. Τις ανάγκες αυτές έχει υπόψη του ο νομοθέτης γι' αυτό και στο γενικό σκοπό της εκπαίδευσης ορίζονται ανάμεσα σε άλλα και τα εξής:

«...να συμβάλλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά». (Ν.1566/85 ΦΕΚ 167 Α, ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 1, ΑΡΘΡΟ 1). Δημιουργικούς ανθρώπους έχει ανάγκη η σημερινή κοινωνία, ανθρώπους που να χρησιμοποιούν τη φαντασία τους, που θα διαθέτουν αυτόνομη και ανεξάρτητη κρίση και δεν θα είναι πειθήνια όργανα χωρίς βούληση.

Σύμφωνα με το Δερβίση (1998) η δημιουργική σκέψη αποτελεί ειδική νοητική ικανότητα η οποία μπορεί να αναπτυχθεί και να βελτιωθεί μέσω της ειδικής διδασκαλίας-μάθησης και της άσκησης. Για το σκοπό αυτό οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να διαμορφώνουν συνθήκες δημιουργικής διδακτικής διαδικασίας, αποδίδοντας αξία στις δημιουργικές δραστηριότητες και διαμορφώνοντας σχολικό περιβάλλον που επιτρέπει και ενθαρρύνει τις νέες ιδέες και τις ασυνήθεις λύσεις.

Στο παραπάνω παιδαγωγικό πλαίσιο ο Παρασκευόπουλος (2004) προτείνει στους εκπαιδευτικούς τις ακόλουθες βασικές αρχές προκειμένου στην καθημερινή διδασκαλία και πράξη και όχι μόνο με ειδικά μαθήματα να καλλιεργείται και να αποκαλύπτεται η δημιουργικότητα.

- Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να θέτουν ερωτήσεις και τους παρακινούμε να βρίσκουν μόνοι τους τις απαντήσεις.
- Σεβόμαστε τις ιδέες τους, εκτιμούμε θετικά τις ασυνήθιστες ιδέες τους και τους πείθουμε για την αξία τους.
- Τους εμπλέκουμε σε σχέδια εργασίας στα οποία ενθαρρύνουμε την αυτενέργεια, την πρωτοτυπία, την ερευνητική διάθεση, τη λήψη αποφάσεων χωρίς το φόβο της βαθμολογίας και της αποτυχίας.
- Δεν ασκούμε ποτέ κριτική στη συμπεριφορά τους χωρίς να αναλογιστούμε τα αίτια που την προκαλούν.
- Αποδίδουμε αξία στις δημιουργικές δραστηριότητες του παιδιού και το διδάσκουμε να εκτιμά, και το ίδιο, τη δημιουργική παραγωγή.
- Δίνουμε έμφαση όχι μόνο στη γραπτή έκφραση, αλλά και στις άλλες μορφές έκφρασης.
- Δίνουμε έμφαση όχι μόνο στο τι γνωρίζει το παιδί (γνωστική πλευρά), αλλά και στο πώς νιώθει για ό,τι γνωρίζει (συναισθηματική – κοινωνική πλευρά).

- Σεβόμαστε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, γνωστικά και ιδιοσυγκρασιακά, του δημιουργικού παιδιού και εξασφαλίζουμε την ιδιαίτερη μεταχείριση που έχει ανάγκη αυτό το παιδί για να αναπτυχθεί και να μην «απολεστεί σχολικώς». Το δημιουργικό παιδί είναι «άτομο με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες». Αποφεύγουμε την τυποποίηση και σχηματοποίηση της εργασίας, την τυπολατρεία, τα τελετουργικά στερεότυπα.
- Κυρίως φροντίζουμε το παιδί να νιώθει εσωτερική ασφάλεια και ψυχολογική σιγουριά, φροντίζουμε να είναι ένα παιδί δραστήριο, γελαστό, χαρούμενο.

Ταυτόχρονα οι γονείς μπορούν να ενισχύσουν την προσπάθεια του σχολείου για καλλιέργεια της δημιουργικότητας αναγνωρίζοντας την αξία της για την ομαλή και ολοκληρωμένη ανάπτυξη του παιδιού. Και σε καμία βέβαια περίπτωση οι δημιουργικές δραστηριότητες δεν πρέπει να θεωρούνται χαμένος χρόνος επειδή δεν συνάδουν με το περιεχόμενο των πανελληνίων εξετάσεων. Οπωσδήποτε χρειάζεται να μεριμνούν και οι ίδιοι ώστε να αξιοποιούν κάθε ευκαιρία που οδηγεί το παιδί να καλλιεργεί τη δημιουργική του σκέψη.

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ Π.Ε

Με τη δημιουργική σκέψη έχουν ασχοληθεί πολλοί ψυχολόγοι (J.Guilford, A.Beaudot, M. Debesse κ.ά.) υπερτονίζοντας ο καθένας διαφορετικά της σημεία. Σύμφωνα με την Ξανθάκου (1998) βασικά της χαρακτηριστικά είναι:

Εναισθησία στα προβλήματα του περιβάλλοντος: Το δημιουργικό άτομο έχει την ικανότητα να εντοπίζει το ασυνήθιστο, να ξεχωρίζει ένα πρόβλημα, να αναγνωρίζει μια δυσκολία ενώ ένα άλλο άτομο δεν θα έβλεπε τίποτε από τα παραπάνω. Ας σημειωθεί ενδεικτικά το παράδειγμα του Flemming, ο οποίος ανακάλυψε την πενικιλίνη διακρίνοντας τη στις μouxλιασμένες καλλιέργειες του εργαστηρίου. Μπορούμε να συσχετίσουμε την εναισθησία στα προβλήματα του περιβάλλοντος με την ικανότητα του ατόμου να θέτει όσες ερωτήσεις περισσότερες μπορεί σχετικά με ένα θέμα, να συλλαμβάνει ασυνήθιστες λεπτομέρειες π.χ σε μια εικόνα που παριστάνει συνηθισμένα αντικείμενα ή να μπορεί να δίνει πολλές και ποικίλες απαντήσεις όταν βρίσκεται αντιμέτωπο με ένα πρόβλημα. Δίνουμε για παράδειγμα στους μαθητές μια εικόνα στην οποία παρουσιάζεται ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα όπως είναι π.χ η καταστροφή ενός δάσους και τους ζητούμε να δώσουν όσες περισσότερες ερωτήσεις και απαντήσεις για τα αίτια και τις συνέπειες της καταστροφής. Η τους παρουσιάζουμε μια φωτογραφία που δείχνει ένα βιότοπο στον οποίο όμως έχουμε προσθέσει χαρακτηριστικά στοιχεία μιας άλλης χλωρίδας και πανίδας που δεν συνδέονται με το βιότοπο αυτό και τους ζητούμε να εντοπίσουν τα στοιχεία αυτά.

Νοητική ευχέρεια (ευχέρεια λέξεων, ευχέρεια ιδεών, ευχέρεια συνειρμών, ευχέρεια έκφρασης): Η νοητική ευχέρεια συνδέεται με την ικανότητα του ατόμου να παράγει σε προκαθορισμένο χρόνο ένα μεγάλο αριθμό λέξεων, ιδεών, συνειρμών, προτάσεων για την επίλυση ενός προβλήματος. Μπορούμε να αναπτύξουμε στα παιδιά την ικανότητα αυτή αξιοποιώντας την τεχνική του καταγιτισμού ιδεών σε ατμόσφαιρα τέτοια ώστε να μη νιώθουν ότι θα βαθμολογηθούν ή θα αξιολογηθούν κατά κάποιο τρόπο από τη διαδικασία αυτή. Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να καλέσουμε τα παιδιά να αναφέρουν όσο γίνεται περισσότερες λέξεις (ευχέρεια λέξεων), οι οποίες όμως θα ικανοποιούν ένα συγκεκριμένο κριτήριο π.χ ζωικοί

οργανισμοί που ζουν σε ένα υγρότοπο. Η ευχέρεια ιδεών μπορεί να καλλιεργηθεί όταν π.χ σε ένα περιβαλλοντικό θέμα (ανακύκλωση) δώσουμε την ευκαιρία στα παιδιά να εκφράσουν όσο γίνεται περισσότερους τίτλους, φράσεις, ιστορίες, χρήσεις, συνέπειες. Για την αποκάλυψη της ευχέρειας των συνειρμών παροτρύνουμε τα παιδιά να εντοπίσουν σε μια κατάσταση, σε ένα θέμα όσο γίνεται περισσότερες σχέσεις όπως αναλογίες ομοιότητες, διαφορές κ.λπ.. Επιπλέον για να αποκαλυφθεί και να καλλιεργηθεί η ευχέρεια έκφρασης οδηγούμε τα παιδιά να σχηματίσουν προτάσεις και να οργανώσουν τις λέξεις σε φραστικά σύνολα.

Νοητική ευλυγισία/ευελιξία: Η ευλυγισία της σκέψης αφορά στην ικανότητα του ατόμου να μην προσκολλάται σε νοητικές συνήθειες και συμπεριφορές ρουτίνας αλλά να ακολουθεί καινούριους τρόπους σκέψης, να υιοθετεί νέες στρατηγικές, να παράγει ποικιλία απαντήσεων. Προϋπόθεση για την ευκαμψία στη σκέψη και την παραγωγή ποικίλων απαντήσεων είναι η ικανότητα για αλλαγή στην ερμηνεία και κατανόηση κάποιων δεδομένων, για αλλαγή στη χρήση των πραγμάτων. Θα μπορούσαμε π.χ σε ένα περιβαλλοντικό πρόγραμμα να ζητήσουμε από τα παιδιά να αναφέρουν όλες τις πιθανές χρήσεις που μπορούν να σκεφθούν για ορισμένα αντικείμενα που πιθανόν θεωρούμε «σκουπίδια -τενεκεδόκουτα, παλιά ρούχα ή παλιά βιβλία κ.λπ», να σκεφθούν ενδεχομένως πολλούς τρόπους για να προστατέψουμε απειλούμενα για εξαφάνιση ζώα ή φυτά κ.ο.κ..

Πρωτοτυπία της σκέψης: Η πρωτοτυπία της σκέψης αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της δημιουργικής σκέψης και συνδέεται με το ασυνήθιστο, το σπάνιο, το μοναδικό. Με αφορμή κάποιο κείμενο ή άρθρο στο οποίο επισημαίνεται ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα π.χ η ρύπανση ενός ποταμού, ενός υγροτόπου καλούμε τα παιδιά δουλεύοντας σε ομαδική βάση να γράψουν κάθε ομάδα χωριστά ένα σενάριο ή ένα θεατρικό διάλογο με θέμα συναφές προς το παραπάνω κείμενο. Στη συνέχεια μπορούν αφού παρουσιάσουν οι ομάδες τα σενάρια να επιλέξουν ένα από αυτά και να οργανώσουν μια θεατρική παράσταση στο σχολείο μοιράζοντας ρόλους φτιάχνοντας κοστούμια, δημιουργώντας αφίσα και φυλλάδια για να ενημερωθούν οι συμμαθητές, να δημιουργήσουν ακόμη προσκλήσεις και να τις μοιράσουν σε εκπαιδευτικούς, γονείς, εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης κ.λπ..

Ικανότητα σύνθεσης-μετασχηματισμών-επεξεργασίας: Η δημιουργική σκέψη έχει την ικανότητα της σύνθεσης, του συνδυασμού δηλαδή πολλών στοιχείων για τη δημιουργία ενός νέου συνόλου όχι όμως με μηχανικό αλλά με τρόπο ποιοτικά παραγωγικό. Η ικανότητα μετασχηματισμών αφορά στην αναδιοργάνωση οργανωμένων ήδη συνόλων σε καινούρια, στην τροποποίηση ενός αντικειμένου σε άλλο με διαφορετική μορφή, λειτουργία και χρήση. Το θεατρικό έργο «Άμλετ» ο Shakespeare το δημιούργησε διασκευάζοντας και εμπλουτίζοντας έναν παλιό δανέζικο θρύλο με νέα στοιχεία. Ακόμη τα δημιουργικά άτομα έχουν την ικανότητα να επεξεργάζονται ένα θέμα, μια ιδέα, μια ιστορία που βρίσκεται σε μια αρχικά ατελή μορφή προσθέτοντας τις κατάλληλες λεπτομέρειες ώστε να παραχθεί ένα ολοκληρωμένο σύνολο το οποίο όμως θα έχει ενδιαφέρον και θα είναι ελκυστικό. Προκειμένου να προβληματιστούν τα παιδιά για τις ανθρώπινες δραστηριότητες και την επίδρασή τους στα οικοσυστήματα μπορούμε να τα καλέσουμε να συγράψουν ένα παραμύθι με θέμα το περιβάλλον και τις ανθρώπινες δραστηριότητες ή να τροποποιήσουν ένα παραμύθι σχετικό και να δημιουργήσουν μια άλλη εκδοχή με ανταλλαγή ρόλων, αντιμετάθεση θετικού-αρνητικού, αντιμετάθεση αιτίου – αποτελέσματος κ.λπ.

Η δημιουργική σκέψη ευνοείται σημαντικά με ασκήσεις μετασχηματισμού, εφόσον όμως περιέχουν το προσωπικό στοιχείο του μαθητή και δεν μένουν μόνο σε επιφανειακές αλλαγές. Ποικίλες τεχνικές που μας προτείνει ο Ροντάρι στο βιβλίο η «Γραμματική της Φαντασίας» όπως είναι η ανάμειξη παραμυθιών, διασκευές και τροποποιήσεις κειμένων, ολοκλήρωση μισοτελειωμένων ιστοριών, παραμύθια από την ανάποδη, σύνθεση ποιημάτων κ.λπ. μπορούν και πρέπει να αξιοποιούνται σε προγράμματα Π.Ε γιατί απελευθερώνουν τη φαντασία του παιδιού και την κάνουν δημιουργία και έκφραση.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Δραστηριότητες στις οποίες οι εκπαιδευτικοί οφείλουν και μπορούν με λίγα και απλά μέσα να εμπλέξουν τα παιδιά για να προάγουν τη δημιουργικότητά τους θα μπορούσαν να είναι:

- Έρευνα για τοπικά προβλήματα οικολογικά ή άλλα, εκπόνηση σχεδίου εργασίας, επίλυση προβλήματος, επισκέψεις - μελέτη πεδίου.
- Δημιουργία οικολογικού κώδικα του σχολείου και εικονογράφησης του, δημιουργία πράσινης γωνιάς, υιοθέτηση χώρων με περιβαλλοντική αξία.
- Δημιουργία αφισών, ποιημάτων, τραγουδιών, παραμυθιών, και θεατρικών παραστάσεων.
- Δημιουργία παιδαγωγικών παιχνιδιών όπως σταυρόλεξα, ακροστιχίδες παιχνιδόλεξα, γρίφοι, επιτραπέζια παιχνίδια κ.λπ..
- Αξιοποίηση παιχνιδιών και δράσεων με παραμύθια, παροιμίες, αινίγματα, στίχους, γελοιογραφίες, εικονογραφημένες ιστορίες, συνέχιση ιστορίας.
- Σχεδιασμός και εκτέλεση πειραμάτων.
- Οργάνωση συνεντεύξεων, σύνταξη ερωτηματολογίων για την καταγραφή απόψεων, πεποιθήσεων, αξιών, στάσεων και συμπεριφορών.
- Συγγραφή και δημοσιοποίηση άρθρων, δημιουργία σχολικής εφημερίδας, χρήση εφημερίδας τοίχου.
- Κατασκευές, συλλογές, οργάνωση μιας έκθεσης με τα δημιουργήματά τους, παρουσίαση φωτογραφικού υλικού, κατασκευή «έργων τέχνης» με υλικά από το περιβάλλον ή (και) με αφορμή το περιβάλλον.
- Οργάνωση εκδηλώσεων παρέμβασης και ενημέρωσης, ραδιοφωνικές εκπομπές.
- Τεχνικές βιωματικής μάθησης, καταγισμός ιδεών, αυτοσχεδιασμοί, παιχνίδια ρόλων, αντιπαράθεση, θεατρικό παιχνίδι.
- Χρήση Λεξικών, Εγκυκλοπαιδειών ή άλλων βοηθητικών βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων, διάφορων εντύπων, διαδικτύου κ.λπ. για τη διερεύνηση περιβαλλοντικών θεμάτων.
- Επικοινωνία γραπτή ή ηλεκτρονική με άλλα σχολεία της Ελλάδας ή του εξωτερικού για την ανταλλαγή πληροφοριακού υλικού με θέματα οικολογικού ενδιαφέροντος.

Η ευρηματικότητα και η φαντασία του δασκάλου που προσπαθεί για ένα σχολείο ανοιχτό στη ζωή και γι' αυτό το λόγο ελκυστικό στους μαθητές μπορεί να ανακαλύψει κι άλλες πολλές παρόμοιες δημιουργικές περιβαλλοντικές δραστηριότητες.

Στη συνέχεια της εργασίας αναπτύσσονται ορισμένες διδακτικές τεχνικές, οι οποίες καλλιεργούν τη δημιουργικότητα και απελευθερώνουν τη φαντασία των παιδιών, αξιοποιώντας παραδείγματα με δραστηριότητες Π.Ε που προτείνονται στα διδακτικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου.

Η δημιουργική επίλυση προβλήματος: Η επίλυση προβλήματος συγκαταλέγεται ανάμεσα στις πιο χαρακτηριστικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Στην περίπτωση της δημιουργικής επίλυσης τα στάδια σύμφωνα με το μοντέλο του Osborn, όπως φαίνονται και στον παρακάτω πίνακα, δεν διαφοροποιούνται σε γενικές γραμμές από τα γνωστά στάδια της κλασικής προσέγγισης τουλάχιστον ως προς την ακολουθία τους.

• <i>Εύρεση στοιχείων:</i> Ορισμός του προβλήματος-Προετοιμασία και συλλογή πληροφοριών • <i>Εύρεση ιδεών:</i> Παραγωγή και ανάπτυξη ιδεών • <i>Εύρεση λύσεων:</i> Αξιολόγηση-Προσαρμογή

Διαφοροποιούνται όμως ως προς το χαρακτήρα τους. Προκειμένου η επίλυση προβλήματος να γίνεται με δημιουργικό και όχι τυποποιημένο τρόπο χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψη κάποιες προϋποθέσεις. Έτσι το πρόβλημα θα πρέπει να σχεδιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να κινητοποιείται η περιέργεια και το ενδιαφέρον των παιδιών ώστε να διασφαλίζεται η εμπλοκή του στη μαθησιακή διαδικασία. Εάν π.χ οι μαθητές είχαν να αντιμετωπίσουν ως πρόβλημα την υποβάθμιση ενός υγροτόπου και τις συνέπειές της στο μικροκλίμα της περιοχής, το πρόβλημα θα είχε μεγαλύτερο ενδιαφέρον εφόσον ο εκπαιδευτικός το συνδύαζε με μια κατάσταση παράδοξη ή ανατρεπτική πιθανόν απρόβλεπτη ή μυστήρια. Τι θα συνέβαινε λ.χ στον υγρότοπο και περαιτέρω στο μικροκλίμα της περιοχής εάν στον υγρότοπο κάποιος άγνωστος για δικούς τους λόγους σκορπούσαν ένα νέο υδρόβιο οργανισμό ο οποίος θα κατέστρεφε την τροφική αλυσίδα και την οικολογική ισορροπία του υγροτόπου;

Η δημιουργική επίλυση ενός προβλήματος απαιτεί να υπάρχουν γνωστικά εμπόδια, να υπάρχει δηλαδή απόσταση ανάμεσα σε αυτό που γνωρίζουν οι μαθητές και αυτό που επιδιώκεται να μάθουν ώστε η αναζήτηση λύσεων και απαντήσεων στο πρόβλημα να έχει παραγωγικό και όχι αναπαραγωγικό χαρακτήρα. Η συλλογή στοιχείων και πληροφοριών μέσα από τη διερεύνηση των κατάλληλων πηγών ενδεχομένως σε ένα συνεργατικό μαθησιακό περιβάλλον και στη συνέχεια ο συνδυασμός και η επεξεργασία τους θα οδηγήσουν στη δημιουργική επίλυση του προβλήματος. Στη δημιουργική επίλυση ενός προβλήματος θα συμβάλλει σημαντικά ο σχεδιασμός ενός πλάνου δράσης, η καταγραφή του προβλήματος με εικόνες διαγράμματα ή άλλα οπτικά στοιχεία, η προσέγγισή του με την αξιοποίηση ψυχοκινητικών εκφραστικών μέσων όπως ανάληψη ρόλων, αυθόρμητοι διάλογοι, δραματοποιήσεις κ.λπ..

Παράδειγμα δημιουργικής επίλυσης προβλήματος, όπως αυτό περιγράφεται στον Οδηγό ανάπτυξης Διαθεματικών Δραστηριοτήτων Π.Ε, στην ενότητα «Αέρας-Ατμόσφαιρα-Κλιματικές Αλλαγές». (Φέρμελη, Ρουσομουστακάκη-Θεοδωράκη, Χατζηκόστα, Γκαίτλιχ, 2008)

Διαδικασία: Παιχνίδι ρόλων με θέμα «Ατμοσφαιρική ρύπανση στον τόπο μας».

Σενάριο: Ανακοινώθηκε στο ραδιόφωνο ότι οι ατμοσφαιρικοί ρύποι στην περιοχή όπου κατοικείτε βρίσκονται στα ανώτατα όρια που θέτει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας.

Ο διευθυντής του σχολείου θέτει προς συζήτηση το θέμα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Πού οφείλεται η ρύπανση; Ποιες είναι οι συνέπειές της στην υγεία των κατοίκων; Ποιες ενέργειες πρέπει να γίνουν, για να εντοπιστούν οι πηγές ρύπανσης, να περιοριστούν οι ρύποι και να βελτιωθεί η κατάσταση; Ρόλοι: Ο διευθυντής του σχολείου οργανώνει συζήτηση στην οποία συμμετέχουν: εκπρόσωπος του δήμου, χημικός, γιατρός, γεωργός, αυτοκινητιστής, βιομήχανος, κάτοικος, μαθητές του σχολείου, γονείς.

1. Επιλέξτε από τους παραπάνω ρόλους ή προτείνετε άλλους, σχετικούς με το θέμα.
2. Δημιουργήστε τις αντίστοιχες ομάδες-ρόλους και επιλέξτε το συντονιστή σας.
3. «Μελετήστε» με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σας το ρόλο, βρίσκοντας πληροφορίες σε έγκυρες πηγές.
4. Προσδιορίστε τη μέρα και την ώρα που θα παίξετε το παιχνίδι.
5. Προσδιορίστε τη διάρκεια του παιχνιδιού.
6. Ορίστε το συντονιστή του παιχνιδιού.
7. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, κάθε ομάδα θα παρουσιάσει τα επιχειρήματά της, ανάλογα με το ρόλο που υποδύεται.
8. Μετά την ολοκλήρωση του παιχνιδιού, γράψτε ένα κείμενο με τα συμπεράσματα της συζήτησής σας και τα επιχειρήματα που τα στηρίζουν.

Μετά την ολοκλήρωση της συζήτησης οι μαθητές συμπληρώνουν το παρακάτω έντυπο: «Τι πρέπει να κάνουμε, για να περιορίσουμε τις πηγές ρύπανσης και να επιλύσουμε το πρόβλημα;»

Τόπος: Ημερομηνία:

Εμείς, οι μαθητές του, εντοπίσαμε ότι η ατμοσφαιρική ρύπανση οφείλεται.....και πρόκειται να κάνουμε τις ακόλουθες ενέργειες, προκειμένου να περιορίσουμε τους ρύπους.

Υπογραφές

Δημιουργία αφίσας: Καλούμε τα παιδιά να σχεδιάσουν μια αφίσα σε δοσμένο περιβαλλοντικό θέμα στην οποία θα περιλαμβάνονται τα παρακάτω στοιχεία, το θέμα της αφίσας, ένα σύντομο και έξυπνο σύνθημα που θα το θυμόμαστε εύκολα, ένα μικρό κείμενο που θα σχολιάζει το θέμα της αφίσας, μια ζωηρή εικόνα ή ένα σκίτσο με ζωγραφική ή κολλάζ που θα τραβά την προσοχή μας, το πού και πώς μπορούμε να βρούμε περισσότερες πληροφορίες για το θέμα.

Παιχνίδια ρόλων: Τα παιδιά υποδύομενα εμπλέκονται συναισθηματικά σε διάφορες καταστάσεις και έχουν τη δυνατότητα με ευχάριστο τρόπο να εκφράζονται δημιουργικά, να εξετάζουν προβλήματα, να επιχειρηματολογούν και να προτείνουν λύσεις. Παράδειγμα από τη Μελέτη Περιβάλλοντος Γ΄τάξης (Κόκκοτας, Αλεξόπουλος, Μαλαμίτσα, Μαντάς, Παλαμαρά, Παναγιωτάκη, 2006), στην ενότητα για τα Μέσα συγκοινωνίας και μεταφοράς οι μαθητές μπαίνουν στο ρόλο των οδηγών ταξί, λεωφορείων, αυτοκινήτων, ποδηλάτων, πεζών ή ό,τι άλλο θέλουν και συζητούν τα υπέρ και τα κατά, κάθε ομάδα από τη σκοπιά της. Εφόσον υπάρχει η δυνατότητα η συζήτησή τους μπορεί να καταγραφεί με βιντεοκάμερα και να προβληθεί ώστε να σχολιάσουν και να κρίνουν το διάλογό τους και να επεκτείνουν τον προβληματισμό τους.

Καλλιτεχνική έκφραση με δραματοποιήσεις, μουσικά παιχνίδια, ανάγνωση σχετικών λογοτεχνικών βιβλίων, ζωγραφική, συνεικόνα (κολάζ), πηλό, κ.λπ. Μέσω αυτών των δημιουργικών δραστηριοτήτων προκαλείται η εμπλοκή όλων των παιδιών ακόμη και αυτών που δυσκολεύονται να εκφραστούν με προφορικό ή γραπτό λόγο, ενισχύεται η αυτενέργεια, διεγείρεται το συναίσθημα, ελευθερώνονται οι ικανότητές τους, τούς δίνεται η δυνατότητα να βιώσουν τη συνθετική σχέση των τεχνών μεταξύ

τους και να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους. Με αφορμή το κείμενο «Η χελωνίτσα Καρέττα-Καρέττα και το παλιό Φολκσβάγκεν» του Χρήστου Μπουλώτη στο Ανθολόγιο της Γ΄ και Δ΄ τάξης μπορούν τα παιδιά να ζωγραφίσουν σε χαρτί του μέτρου μια μεγάλη αμμουδιά και να δημιουργήσουν στη συνέχεια μια συνεικόνα με διάφορα άχρηστα αντικείμενα όπως τενεκεδάκια, σακκούλες κ.λπ. και με βάση αυτό το σκηνικό να παρουσιάσουν το διάλογο της χελωνίτσας και του Φολκσβάγκεν.

Καταιγισμός ιδεών (ιδεοθύελλα): Με την τεχνική αυτή οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα στην ομάδα ή ατομικά να προτείνουν πολλές ιδέες για ένα περιβαλλοντικό θέμα ή ζήτημα. Αφήνουμε τα παιδιά να σκεφθούν και να εκφραστούν ελεύθερα και να διατυπώσουν ακόμη και ιδέες που πιθανόν θα ξεπερνούν τα τυπικά πλαίσια της λογικής. Για την επιτυχία της παραπάνω τεχνικής είναι σημαντικό η κριτική και αξιολόγηση των ιδεών να μη γίνει στο στάδιο της παραγωγής τους ώστε να παραχθούν πολλές ιδέες και να μην εξαφανιστούν εν τη γενέσει τους. Οι ιδέες καταγράφονται όλες ενδεχομένως και με μουσικό χαλί ώστε να διαμορφωθεί ατμόσφαιρα έμπνευσης και δημιουργίας. Στο μεγάλο πλήθος των ιδεών υπάρχει η πιθανότητα να συναντήσουμε ανάμεσα σε συνηθισμένες και συμβατικές ιδέες και κάποιες ασυνήθιστες και πρωτόγνωρες. Έτσι η ποσότητα των ιδεών που αναφέρεται στη νοητική ευχέρεια δημιουργεί το υπέδαφος για την εμφάνιση ποικιλίας και πρωτοτυπίας που εκφράζεται από τη νοητική ευλυγισία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δερβίσης Σ. (1998). *Η δημιουργική σκέψη και η δημιουργική διδακτική διαδικασία*. Θεσσαλονίκη: Ιδιωτική έκδοση.
- Εφημερίδα της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας. Νόμος 1566/85: Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Κατσίκη-Γκίβαλου Α., Παπαδάτος Γ., Πάτσιου Β., Πολίτης Δ., Πυλαρινός Θ. (2006) *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων: Στο σχολείο του κόσμου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Κόκκοτας Π., Αλεξόπουλος Δ., Μαλαμίτσα Α., Μαντάς Γ., Παλαμαρά Μ., Παναγιωτάκη Π. (2006). *Μελέτη Περιβάλλοντος Γ΄ Τάξης*, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Ξανθάκου Γ. (1998). *Η δημιουργικότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παρασκευόπουλος Ι. (2004). *Δημιουργική σκέψη στο σχολείο και στην οικογένεια*. Ιδιωτική έκδοση.
- Παρασκευόπουλος Ι. & Παρασκευοπούλου Π. (2009). *Δημιουργική σκέψη: Το αποπαιδί της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Κοράλι.
- Ροντάρι Τζ. (1985) *Η Γραμματική της Φαντασίας: Πώς να φτιάχνουμε ιστορίες για παιδιά*. Αθήνα: Τεκμήριο.
- Τριλιανός Θ. (2002). *Η κριτική σκέψη και η διδασκαλία της*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Φέρμελη Γ, Ρουσομουστακάκη – Θεοδωράκη Μ. Χατζηκόστα Κ., Γκαίτλιχ Μ. (2008). *Οδηγός Ανάπτυξης Διαθεματικών Δραστηριοτήτων Περιβαλλοντικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.